

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

ПОЛЯНСЬКИЙ ЄВГЕН ЮРІЙОВИЧ

УДК: 343.24(73)

ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ США

Спеціальність: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2007

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеській національній юридичній академії
Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
ТУЛЯКОВ В'ячеслав Олексійович,
Одеська національна юридична академія,
проректор з міжнародних зв'язків

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
МУЗИКА Анатолій Ананійович,
Державний науково-дослідний інститут
МВС України,
головний науковий співробітник

кандидат юридичних наук, професор
ДЕНИСОВА Тетяна Андріївна
Гуманітарний університет “Запорізький інститут
державного і муніципального управління”,
декан юридичного факультету

Провідна установа: Інститут держави і права імені В.М. Корецького
НАН України, відділ проблем кримінального права,
кримінології та судоустрою (м. Київ).

Захист відбудеться 19 травня 2007 р. о 12 годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Одеської національної юридичної
академії за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Одеської
національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул.
Піонерська, 2.

Автореферат розісланий 16 квітня 2007 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.Р. Біла

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На даний час в Україні існує необхідність реформування кримінального законодавства, враховуючи, що в Кримінальному кодексі України 2001 р. не в повною мірою було взято до уваги сучасні суспільно-політичні реалії, а також що продовжується процес адаптації законодавства України до міжнародно-правових стандартів.

Реформування законодавства може привести до позитивних результатів тільки якщо при розробленні нових положень було використано відповідний досвід іноземних держав. Одним із пріоритетних напрямків реформування кримінального законодавства України можна вважати вдосконалення норм, які регламентують призначення покарання. При цьому особливо актуальним є дослідження законодавства про призначення покарання не тільки розвинутих країн Європи, але й Сполучених Штатів Америки.

Законодавство США про призначення покарання є специфічним та не має певних аналогів. По-перше, принцип федералізму обумовлює існування в США двох рівнів законодавства: федерального та законодавства штатів. По-друге, законодавство США про призначення покарання сформувалося у результаті низки реформ, проведених на початку 80-х років минулого століття. Практичні результати, отримані проведенням реформи, надають можливість позитивно оцінити специфічні інструменти, запроваджені чинним федеральним законодавством про призначення покарання в США. По-третє, законодавству США властивий високий ступінь формалізації кримінально-правових санкцій.

Теоретичним та практичним проблемам призначення покарання присвячено наукові праці вчених США: Ф. Аллена, С. Брейєра, Дж. Бекера, Р. Кінга, К. Коула, Дж. Крамера, Дж. О'Суллівана, М. Мауєра, Т. Марвелла, М. Міллера, А. Найджел, А. Раппопорта, Дж. Робертса, П. Робінсона, П. Россі, Д. Ротмана, Р. Фрейза, М. Френкеля, К. Хігенса, П. Хофера, А. фон Хірша; учених України та пострадянського простору: Л. Багрія-Шахматова, М. Бажанова, Я. Брайніна, М. Беляєва, С. Велієва, Г. Віттенберга, Г. Гаверова, В. Глушкова, Т. Денисової, С. Деменьтьєва, Т. Іванюк, М. Ісаєва, І. Карпеца, Ю. Красікова, Г. Крігера, Л. Круглікова, Т. Лесіневської-Костаревої, А. Марцева, Ю. Мельникової, А. Музики, Т. Непомнящої, Т. Сахарук, М. Становського, В. Тулякова, О. Фролової, М. Хавронюка; відомих вчених колишньої Російської Імперії: Л. Белогриц-Котляревського, С. Позишева, М. Таганцева, І. Фойницького; а також наукові роботи присвячені дослідженню права США: І. Козочкина, Б. Никіфорова, М. Полянського. У цих роботах розглянуто широке коло питань, пов'язаних як із призначенням покарання, так із компаративистськими аспектами теми.

Разом з тим, комплексне дослідження інституту призначення покарання в кримінальному праві та законодавстві США раніше в Україні не

здійснювалося, незважаючи на його потребу. Таким чином, актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена необхідністю всебічного вивчення інституту призначення покарання у кримінальному праві США, а також можливістю використання результатів дослідження з метою подальшого вдосконалення кримінального законодавства України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана відповідно до планів наукових досліджень Одеської національної юридичної академії у відповідності до теми “Правові проблеми становлення та розвитку сучасної Української держави” (державний реєстраційний номер 0101U001195) та є складовою частиною наукових досліджень кафедри кримінального права Одеської національної юридичної академії на 2000–2005 рр. “Забезпечення соціальної справедливості нормами кримінального права”.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є вивчення інституту призначення покарання у кримінальному праві США, встановлення основних напрямків розвитку систем призначення покарання окремих юрисдикцій, а також розроблення теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо удосконалення чинного законодавства та правозастосовчої практики в Україні.

Встановлена мета обумовила вирішення таких питань:

аналіз концепцій призначення покарання в теорії кримінального права;

розгляд генезису федеральної системи призначення покарання в США;

дослідження загальних засад призначення покарання за кримінальним правом США;

проведення порівняльного аналізу основних підходів до призначення покарання в законодавчих системах штатів;

дослідження особливостей практичного застосування законодавства про призначення покарання, що засновано на принципові жорсткої формалізації санкцій;

розроблення теоретичного обґрунтування щодо застосування в Україні системи призначення покарання, побудованої за принципом формалізації;

розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення національного законодавства України про призначення покарання.

Об'єктом дослідження є кримінальне право США та законодавство про призначення покарання в окремих юрисдикціях.

Предметом дослідження є інститут призначення кримінального покарання в США та федеральні Керівництва з призначення покарання.

Методи дослідження. Методи дослідження обрані з урахуванням встановлених у роботі задач, відповідно до об'єкта та предмета дослідження. Зокрема, за допомогою діалектичного методу досліджено природу, поняття та зміст призначення покарання, а також концепції призначення покарання в юридичній науці США. Формально-юридичний метод застосовано при дослідженні федерального законодавства з призначення покарання та федеральних Керівництв з призначення покарання. Метод системного аналізу

застосовано при дослідженні основних підходів до призначення покарання в системах законодавства окремих юрисдикцій. Історико-правовий метод використано при вивченні генезису федеральної системи призначення покарання в США. Порівняльно-правовий метод застосовано при дослідженні концептуальних відмінностей між системами призначення покарання в Україні та США.

Емпіричну базу дослідження складають статистичні дані Бюро судової статистики міністерства юстиції США, дані федеральної Комісії з призначення покарання США, а також результати анкетування слухачів Інституту з підготовки професійних суддів Одеської національної юридичної академії, а також суддів палати по кримінальних справах апеляційного суду Одеської області. Загалом було опитано 220 респондентів.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням теоретичних і практичних проблем призначення покарання за кримінальним правом США.

Новизна дослідження конкретизується в одержаних наукових результатах, сформульованих у теоретичних та практичних висновках і пропозиціях, зокрема:

уперше:

обгрунтовано доцільність існування теорії призначення покарання, сформульовано поняття системи призначення покарання, що розширює методологічну основу дослідження процесу призначення покарання;

проведено структурний аналіз системи призначення покарання в США: федеральної системи призначення покарання та систем призначення покарання окремих юрисдикцій;

встановлено, що практика застосування законодавства про призначення покарання на федеральному рівні в США загалом є раціональною, хоча має певні недоліки. Але деякі елементи федеральної системи призначення покарання потребують їх використання при реформуванні кримінального законодавства України;

обгрунтовано доцільність включення до КК України спеціальних правил призначення покарання за необережні злочини, вперше скоєні умисні злочини невеликої та середньої тяжкості;

надано обгрунтування доцільності встановлення спеціальних правил призначення покарання особам, які вчинили рецидив тяжкого насильницького злочину, чи рецидив злочину, пов'язаного з організованою злочинною діяльністю, з приводу чого доведено необхідність зміни підходу до урахування наслідків засудження для досягнення обов'язковості врахування при призначенні покарання усіх фактів засудження особи за скоєння умисних злочинів у минулому;

наведено аргументи щодо необхідності розширення переліку покарань, які можуть бути застосовані як додаткові, що має забезпечити досягнення цілей кримінального покарання без тривалої ізоляції засудженого від суспільства;

запропоновано нову редакцію статей 51, 52, 56, 63, 65, 69 Кримінального Кодексу України;

з нових позицій обґрунтовувано:

доцільність застосування формалізованих санкцій у кримінальному праві України;

застосування покарання у виді виправних робіт для забезпечення ефективності його впливу на особу засудженого без ізоляції його від суспільства.

Практичне значення отриманих результатів. Основні положення та висновки, викладені в дисертації, можуть бути використані у:

науці кримінального права України – для подальшого дослідження проблем призначення покарання;

законотворчій діяльності – при розробленні пропозицій щодо подальшого вдосконалення кримінального законодавства України;

правозастосовчій діяльності – при розробленні відповідних постанов Пленуму Верховного Суду України;

навчальному процесі – при викладанні курсу кримінального права, зокрема кримінального права іноземних країн, а також при підготовці методичних матеріалів, підручників, навчальних посібників.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертації було повідомлено на засіданнях кафедри кримінального права Одеської національної юридичної академії. Результати і висновки дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях, зокрема: Всеукраїнській студентській науковій конференції “Проблеми розвитку держави і права України в сучасних умовах” (Одеса, 2000); 4-й звітній щорічній студентській науковій конференції “Правова держава очима молодих дослідників” (Одеса, 2001); 9-й (61-й) звітній науковій конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу ОНЮА (Одеса, 2006); міжнародній науково-практичній конференції “Другі Прибузькі юридичні читання” (Миколаїв, 2006); науково-практичному семінарі “Актуальні проблеми кримінології та кримінальної психології” (Одеса, 2006).

Положення дисертаційного дослідження застосовуються в Одеській національній юридичній академії при викладанні навчальної дисципліни “Міжнародна кримінальна юстиція і політика” (англійською мовою).

Публікації. Основні теоретичні та практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження викладені у 6 наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, що входять до переліку видань, затвердженого ВАК України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (211 найменувань), а також додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі викладено загальну характеристику роботи, актуальність теми дослідження, значущість наукової проблеми, визначаються мета, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, його емпірична база, сформульовано наукову новизну та основні положення, що виносяться на захист, розкрито теоретичне та практичне значення одержаних результатів, наводиться інформація щодо їх апробації.

Розділ 1 “Теоретичні аспекти призначення покарання в науці кримінального права” складається з двох підрозділів. Він містить аналіз стану дослідження проблем призначення покарання. Надається визначення призначення покарання, загальних засад та принципів призначення покарання, системи призначення покарання. Розглядаються питання генезису призначення покарання, визначаються концепції побудови систем призначення покарання, методи призначення покарання, надано обґрунтування доцільності відокремлення теорії призначення покарання від загальної теорії покарання.

У підрозділі 1.1. “Система призначення покарання: складові елементи та їх зміст” розглядаються поняття призначення покарання, основні засади та принципи призначення покарання, надається визначення системи призначення покарання.

Поняття “призначення покарання” уперше було використано в Основах кримінального законодавства Союзу ССР та союзних республік. Різні автори (Я. Брайнін, М. Становський, О. Сундунова, І. Фойницький та ін.) вбачають відмінності між поняттями призначення покарання, його визначенням а також застосуванням, проте ці поняття загалом є синонімами. Під призначенням покарання розуміється визначення судом особи, винній у скоєнні злочину, виду та розміру покарання відповідно до вимог кримінального законодавства.

Зазначається, що загальні засади призначення покарання в юридичній літературі визначаються як положення норм кримінального закону, які регламентують основні аспекти практичного застосування кримінально-правових санкцій. Із загальними засадами призначення покарання взаємодіють принципи призначення покарання, які можуть бути поділені на загальноправові та спеціальні. Перші є характерними для правової системи в цілому, а другі лише регулюють питання призначення покарання.

Загальні засади та принципи призначення покарання є складовими частинами системи призначення покарання. Поняття системи призначення покарання є більш широким за змістом і включає в себе також спеціальні правила призначення покарання, цілі, які мають бути досягнені при призначенні покарання, теоретичні концепції, а також наявну судову практику.

У підрозділі 1.2. *“Призначення покарання: питання методології”* надається класифікація методів та концепцій призначення покарання, обґрунтовується існування теорії призначення покарання.

Методи призначення покарання покликані регулювати співвідношення застосування *naturalis ratio* та положень закону, що встановлюють критерії обрання виду та розміру покарання. Зокрема, дискреційні повноваження суду у сфері, що досліджується, передбачають пріоритет особистого розсуду над положеннями відповідних правових норм. Цей підхід передбачає другорядну роль кримінально-правових санкцій, які у більшості випадків встановлюють лише види покарань, що мають бути застосовані, проте розмір цих покарань не визначається, або ж мінімальний та максимальний розмір санкцій встановлюється у дуже широких межах. Формальний метод призначення покарання характеризується першорядним становищем кримінально-правової санкції щодо особистого розсуду судді. Діяльність суду зводиться до точної кваліфікації скоєного злочину та застосування покарання, передбаченого відповідними нормами законодавства. Зокрема, формальний метод застосовується в США, де він прийшов на зміну дискреційному методу призначення покарання. Змішаному методу притаманні відмінності як формального, так і дискреційного методів. Більшість існуючих систем призначення покарання є змішаними, та в кожній з них переважає основний метод – первинний (або формальний, або дискреційний), а вторинний метод лише відображається у деяких аспектах призначення покарання.

Концепції призначення покарання відображають реалізацію цілей покарання при його призначенні. В залежності від цілей покарання можна виокремити такі концепції: антиконсеквенційні (латин. *consecuentia* – наслідки), утилітарні, концепції диференціації та змішані концепції. Антиконсеквенційні концепції характеризуються відсутністю норм чи звичаїв визначення покарання, при цьому цілі застосування покарання були відсутніми – покарання набувало усіх ознак помсти.

Утилітарні ж концепції призначення покарання пов’язані з необхідністю досягнення встановлених цілей покарання. Це можуть бути цілі виправлення, превентивні, суспільного захисту та ін.

Концепції диференціації передбачають урахування цілей покарання, проте основним їхнім змістом є досягнення призначення різних покарань в залежності від тяжкості вчиненого злочину та особи винного. Змішані концепції характеризуються наявністю ознак декількох підходів щодо реалізації мети покарання при його призначенні, наприклад утилітаризму та диференціації.

Можна вважати, що вивчення актуальних проблем призначення покарання вимагає розширення методології дослідження та виокремлення теорії призначення покарання із загальної теорії покарання. Теорія призначення покарання є системою знань, предметом дослідження якої є

поняття та генезис призначення покарання, методи та концепції призначення покарання та загальні принципи побудови систем призначення покарання.

Розділ 2 “Теорія і практика призначення покарання за кримінальним правом США” складається із чотирьох підрозділів, які присвячені дослідженню генезису доктрини призначення покарання в США, аналізу федеральної системи призначення покарання і систем призначення покарання окремих юрисдикцій, формальному аналізу федеральних Керівництв із призначення покарання.

У *підрозділі 2.1. “Генезис доктрини призначення покарання в США”* досліджено розвиток федеральної системи призначення покарання в США, і проаналізовано зміни, які відбулися при реформуванні відповідного законодавства у 80-х роках минулого століття.

Система призначення кримінальних покарань в США у сучасному виді почала формуватися у 70–80 рр. минулого століття в результаті проведення серії реформ. До того періоду кримінально-правова доктрина США засновувалася на ідеях ресоціалізації злочинців, а призначення кримінальних покарань здійснювалося на засадах застосування дискреційного методу із призначенням невизначених вироків, які не встановлювали строк покарання у виді позбавлення волі, а звільнення засуджених здійснювалося на розсуд адміністрації пенітенціарної установи.

Початковий етап реформування датовано 1971 роком, коли Національна Комісія США з реформування федерального законодавства видала звіт, в якому було рекомендовано запровадити класифікацію та градацію злочинів, а також відповідних їм покарань, урегулювати практику призначення покарання за злочини, скоєні у співучасті, впорядкувати застосування дострокового звільнення та обов’язкового апеляційного оскарження вироків.

Реформа відбулася 12 жовтня 1984 р. із прийняттям Конгресом США закону “Про реформу системи призначення покарання” та створенням федеральної Комісії з призначення кримінальних покарань – спеціалізованого органу державної влади, основною метою діяльності якого було впорядкування практики призначення покарання в США, а також видання спеціальних правил призначення покарання федеральними судами США – документа, що отримав назву “Керівництва з призначення покарання”. Федеральне законодавство США передбачає імперативний статус Керівництв з призначення покарання, проте у 2004–2005 рр. Верховний Суд США створив низку прецедентів, відповідно до яких суди мають право призначати покарання відповідно до положень Статутного законодавства, без урахування вимог Керівництв з призначення покарання. Поруч з цим, положення Керівництв з призначення покарання практично продовжують бути обов’язковими для застосування судами, оскільки в законодавстві досі передбачено специфічні механізми, що покликані протидіяти призначенню покарання за межами, передбаченими положеннями Керівництв з призначення покарання. Зокрема, це положення про обов’язковість перегляду в апеляційному порядку вироку у частині призначення покарання, якщо його

було призначено за межами відповідних положень Керівництв з призначення покарання.

У **підрозділі 2.2. “Цілі, що реалізуються при призначенні покарання в кримінальному праві США”** досліджуються встановлені у федеральному законодавстві США цілі кримінального покарання, які мають бути досягнуті при його призначенні. Встановлено існування в науці кримінального права США двох підходів щодо розуміння цілей призначення покарання.

Зокрема, утилітарний підхід виходить із ступеню корисності покарання для суспільства. Основним проявом утилітаризму у сфері призначення покарання в США є застосування Керівництв з призначення покарання, які можуть бути швидко адаптовані до нових реалій та суспільних потреб.

Ретрибутивістська течія засновується на антиконсеквенціалізмові і виключає необхідність врахування фактора корисності для суспільства при обранні міри покарання за вчинений злочин. Існує декілька видів ретрибутивістських теорій, проте в науці США є поширеною теорія “справедливої кари” (“just deserts”). Теоретики-ретрибутивісти виокремлюють два основні фактори, які мають бути враховані при визначенні міри покарання: психічне відношення особи до вчиненого, а також шкідливі наслідки злочину.

У федеральному законодавстві США отримали відображення обидва зазначені підходи. Проте, відповідна позиція федеральної Комісії з призначення покарання в літературі піддається критиці (А. Раппопорт, М. Міллер та ін.), оскільки положення Керівництв з призначення покарання у численних випадках не враховують відповідних цілей призначення покарання. Ця ситуація обумовлена застосуванням Комісією з призначення покарання так званого “емпіричного підходу”. Зазначений підхід було використано при аналізові попередньої практики призначення покарання судами і визначення їх середнього розміру за вчинення кожного злочину, передбаченого федеральним Статутним законодавством. В результаті, отримані розміри покарань було прийнято за основу при розробленні та виданні Керівництв з призначення покарання 1987 р.

У **підрозділі 2.3. “Особливості практичного застосування федеральних Керівництв з призначення покарання”** досліджено зміст нормативно-правового акту, що кожного року видається федеральною Комісією з призначення покарання США, та встановлює правила призначення кримінальних покарань судами федеральної судової системи США. Зазначений нормативно-правовий акт встановлює систему правил, які регулюють усі основні аспекти призначення покарання на засадах жорсткої формалізації санкцій. Керівництва з призначення покарання в цілому складаються із восьми глав, в яких визначаються загальні засади їх застосування, встановлюють вид та розмір покарань за відповідні злочини, регулюють питання призначення покарання за злочини, скоєні у співучасті, рецидивні злочини, злочини, скоєні юридичними особами та ін.

Вид та розмір покарання визначається на підставі врахування тяжкості злочину та особи винного, що характеризується даними про кількість засуджень за вчинення злочинів в минулому з урахуванням ступеня тяжкості цих злочинів. Загалом Керівництва з призначення покарання встановлюють максимальний термін позбавлення волі на строк від 33 років до кінця життя засудженого.

Найбільш жорсткі санкції передбачено за злочини проти життя особи, злочини сексуального характеру, державні злочини, тероризм, злочини у сфері незаконного обігу наркотичних речовин та незаконної торгівлі вогнепальною зброєю.

У *підрозділі 2.4. “Основні аспекти призначення покарання за законодавством окремих юрисдикцій”* надано порівняльну характеристику основних рис систем призначення покарання в окремих юрисдикціях США. Встановлено, що кожній окремій юрисдикції є властивою незалежна система призначення покарання, яка базується на кримінальному законодавстві штату. Загалом зазначені системи призначення покарання, відповідно до методу призначення покарання, можуть бути поділені на дві групи. Ці системи побудовані або на засадах судової дискреції, або формалізації кримінально-правових санкцій, проте формалізація, на відміну від федеральної системи призначення покарання, не є жорсткою.

У дисертації встановлено, що система призначення покарання в США засновується на засадах формалізації санкцій, проте останнім часом спостерігаються тенденції до лібералізації правил призначення покарання на федеральному рівні. Визначено також, що праву США властиві спеціальні юридичні інструменти, метою яких є протидія насильницькій та організованій злочинності, а також злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних речовин та вогнепальної зброї. Відповідні норми містяться як у федеральному статутному законодавстві США та федеральних Керівництвах з призначення покарання, так і в кримінальному законодавстві окремих юрисдикцій.

Розділ 3 “Реформа кримінального законодавства України та інститут призначення покарання в США” складається із двох підрозділів, присвячених дослідженню перспектив реформування кримінального законодавства України із застосуванням досвіду США.

У *підрозділі 3.1. “Системи призначення покарання України та США: порівняльний аналіз”* досліджується різниця у підходах щодо призначення покарання та його цілей у законодавствах зазначених держав.

Одна з відмінностей між системами призначення покарання в Україні та США уособлюється в цілях, які реалізуються через призначення покарання. Стаття 50 УК України визнає кару як основну мету покарання, тоді як § 3521 Зводу законів США безпосередньо не встановлює такої цілі. В законодавстві США встановлюються цілі захисту суспільства від нових посягань з боку засудженого, а також компенсації шкоди, що була причинена скоєнням злочину. Робиться висновок, що підхід щодо реалізації цілей покарання у системах призначення покарання, що досліджуються, є різним. Першочергова

ціль покарання в США – захист суспільства від нових посягань з боку засудженого. Це твердження може бути доведено шляхом аналізу відповідних положень норм законодавства, а також судової практики, що йдуть шляхом ізоляції від суспільства потенційно небезпечних злочинців.

Кримінально-правова доктрина України передбачає систему призначення покарання, центральне місце в якій відведено загальним засадам призначення покарання. При цьому закон вимагає від суду призначення покарання в межах санкції відповідній статті Особливої частини Кримінального кодексу. Норма закону перш за все передбачає покарання, і суд приймає вимоги санкції відповідної статті як основу для визначення міри покарання. В США існує інший підхід, коли положення законодавства заздалегідь передбачають вид та розмір покарання, що відповідають тяжкості вчиненого злочину та характеристиці особи винного. Таким чином, різниця між системами призначення покарання в Україні та США насамперед полягає у методах призначення покарання, що застосовуються. Вітчизняній доктрині призначення покарання притаманний метод, що засновується на застосуванні судової дискреції, федеральна система ж призначення покарання в США побудована на засадах жорсткої формалізації кримінально-правових санкцій.

Підрозділ 3.2. “Перспективи реформування законодавства про призначення покарання в Україні” містить низку пропозицій щодо реформування кримінального законодавства України.

Реформування кримінального законодавства України про призначення покарання слід проводити шляхом його раціоналізації. При цьому раціоналізація передбачає як гуманізацію законодавства, так і посилення відповідальності за вчинення окремих злочинів.

Гуманізація кримінального законодавства, у тому числі й гуманізація системи призначення покарання, є доцільною лише стосовно осіб, які раніше не були засуджені за вчинення злочинних діянь. Зокрема, можна вважати обґрунтованою гуманізацію покарань за ненавмисні злочини та уперше скоєні умисні злочини невеликої та середньої тяжкості. У той же час, необхідним є збільшення розміру покарань за вчинення злочинів, пов’язаних з організованою злочинною діяльністю, рецидивних та насильницьких злочинів.

Обґрунтовується позиція, відповідно до якої раціоналізація законодавства України про призначення покарання може бути проведена шляхом включення до Загальної частини УК спеціальних правил призначення покарання за ненавмисні злочини, вчинені вперше умисні злочини невеликої та середньої тяжкості; а також вчинення рецидиву тяжкого або особливо тяжкого насильницького злочину або злочину, пов’язаного з організованою злочинною діяльністю у сфері незаконного обігу наркотичних речовин чи незаконної торгівлі зброєю, що виключає необхідність ревізії санкцій, викладених у статтях Особливої частини УК.

Відстоюється необхідність більш широкого застосування покарань, альтернативних позбавленню волі. Зокрема, пропонуються зміна системи

покарань в КК України шляхом розширення переліку покарань, що можуть бути застосовані як додаткові, зміна підходу до врахування наслідків засудження.

ВИСНОВКИ

У ході здійсненого дослідження зроблено такі висновки:

1. При визначенні виду та розміру покарання можуть враховуватися загальні засади призначення покарання, його принципи, критерії, а також спеціальні правила, застосування яких залежить від методу призначення покарання, що відповідає системі призначення покарання. Виокремлюються три методи призначення покарання: дискреційний, формальний та змішаний. Класифікація зазначених методів здійснюється по елементах, що знаходяться в основі системи призначення покарання.

2. Під системою призначення покарання розуміється сукупність кримінально-правових норм, які регламентують питання призначення покарання, спеціальних правил, цілей, принципів та ідей, а також чинної судової практики. Виділення системи призначення покарання як окремої категорії є необхідним для поєднання усіх елементів, що визначають призначення покарання. Систематизація також є необхідною для введення типології систем призначення покарання.

3. Пропонується розглядати теорію призначення покарання як систему наукових знань про призначення покарання. Предметом дослідження теорії призначення покарання є генезис призначення покарання, концепції призначення покарання, принципи побудови систем призначення покарання. Виділення теорії призначення покарання в самостійний інститут кримінального права пропонується з метою забезпечення всебічного та повного дослідження усіх аспектів призначення покарання.

4. Система призначення покарання в США має два рівні, та складається із федеральної системи призначення покарання та систем призначення покарання окремих юрисдикцій. Особливості генезису зазначених систем обумовлені принципом федералізму, який закріплено в Конституції США. Окрім того, систем призначення покарання окремих юрисдикцій пов'язано з автономією законодавства штатів, різними культурними традиціями, а також впливом колоніального права.

5. Основними джерелами федерального законодавства про призначення покарання є Звід законів США, а також Керівництва з призначення покарання, які встановлюють жорстко визначені правила застосування кримінальних покарань в залежності від характеристик скоєного злочину та особи винного.

6. Кримінальному праву США притаманні спеціальні норми, метою яких є ізоляція небезпечних злочинців від суспільства. Ці норми закріплено як на рівні окремих юрисдикцій, так і на федеральному рівні. Особливістю федеральної системи призначення покарання є застосування покарань переважно у вигляді позбавлення волі, при цьому строки, на які призначається

покарання цього виду є тривалими. Дуже тривалі строки позбавлення волі також передбачені за вчинення насильницьких злочинів, злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, незаконної торгівлі зброєю, злочинів сексуального характеру.

7. Системи призначення покарання окремих юрисдикцій може бути поділені на дві групи в залежності від принципу побудови систем на основі статутного законодавства чи спеціальних правил призначення покарання, на зразок федеральних Керівництв з призначення покарання. Кримінальне законодавство окремих юрисдикцій не передбачає жорсткої формалізації на відміну від федеральної системи призначення покарання. Окрім того, законодавство деяких окремих юрисдикцій зовсім не встановлює норм, які регулюють призначення покарання.

8. Основні відмінності між системами призначення покарання України та США обумовлені різними формами державного устрою. При цьому різні фактори впливали на генезис систем призначення покарання у цих державах. Зокрема, необхідність уніфікації судової практики в США була обумовлена дискримінацією підсудних з расовими ознаками, різницею у нормах моралі та різною культурою, що було обумовлено етнічним різноманіттям населення США, а також великою площею території держави.

9. Гуманізація системи призначення покарання в Україні є доцільною лише стосовно осіб, яких раніше не було засуджено за вчинення умисних злочинних діянь. Зокрема, обґрунтованим є пом'якшення покарання шляхом включення до Загальної частини УК норм, які встановлюють спеціальні правила призначення покарання за вчинення необережних злочинів а також вчинення уперше умисних злочинів невеликої та середньої тяжкості.

10. Раціоналізація законодавства про призначення покарання в Україні має передбачати не тільки гуманізацію покарань, але й посилення відповідальності за деякі види злочинів, а також за злочини, вчинені особами, що були раніше засуджені за вчинення навмисних тяжких чи особливо тяжких злочинів. Зокрема, вважається за доцільне включення до УК спеціальних норм, якими передбачалося б призначення більш суворих покарань особам, що вчинили рецидив тяжких насильницьких злочинів, а також злочинів, пов'язаних з організованою злочинною діяльністю, зокрема у сфері незаконного обігу наркотичних речовин та незаконної торгівлі зброєю.

11. В дисертації наведено пропозиції щодо вдосконалення системи призначення покарання в Україні. Пропонується розширення встановленого в ст. 52 КК переліку покарань, які можуть бути застосовані як основні та додаткові, з метою створення умов для ширшого застосування покарань, що є альтернативними позбавленню волі.

Спеціальні правила призначення покарання за вчинення тяжких чи особливо тяжких умисних злочинів запропоновано у ст. 65-1 КК. Наведені пропозиції враховують практичний досвід застосування кримінальних покарань в США у частині захисту суспільства від небезпечних злочинців. Зокрема, пропонується особі, яка раніше була засуджена за вчинення тяжкого

чи особливо тяжкого насильницького злочину та знову вчинила такий злочин, призначати покарання в виді позбавлення волі на строк не менш ніж половина строку, передбаченого санкцією відповідної статті КК. Особі, що була двічі засуджена за вчинення тяжкого чи особливо тяжкого насильницького злочину запропоновано призначати покарання у виді позбавлення волі на строк не менш ніж тринадцять років.

Правила призначення покарання за необережні злочини, уперше вчинені умисні злочини невеликої та середньої тяжкості пропонується встановити в додаткових нормах КК, які обмежують застосування покарання у виді позбавлення волі у відношенні осіб, що скоїли зазначені злочини.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1.Полянский Е.Ю. Наказание за организованную преступную деятельность по законодательству США // Правовые проблемы противодействия организованной преступности. – 2005. – С. 228-232.

2.Полянський Є.Ю. Заходи по протидії організованим злочинності в США // Актуальні проблеми політики. – 2005. – № 26. – С. 356-360.

3.Полянський Є.Ю. Цілі покарання в кримінальному законодавстві США // Актуальні проблеми держави та права. – 2006. – № 28. – С. 274-280.

4.Полянский Е.Ю. Механизм противодействия рецидивной преступности в США // Юридический вестник. – 2007. – № 1. – С. 67-71.

5.Полянський Є.Ю. Генезис федеральної системи призначення покарання в США: зміст реформи законодавства про призначення покарання 1984 року//Актуальні проблеми політики. – 2007. – № 30.

6. Туляков В.А., Полянский Е.Ю. Изменчивость криминализации и противодействие преступности//Актуальні проблеми політики. – 2004. – № 20. – С. 307-312.

АНОТАЦІЯ

Полянський Є.Ю. Призначення покарання за кримінальним правом США. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08: кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право. – Одеська національна юридична академія, Одеса, 2007.

Дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням питань призначення покарання за кримінальним правом США. На основі методології сучасної теорії кримінального права та із застосуванням діалектичного та інших наукових методів досліджено систему призначення покарання, обґрунтовано її визначення та склад, наведено визначення теорії призначення

покарання та аргументі щодо доцільності її виокремлення із загальної теорії покарання. Досліджено генезис доктрини призначення покарання у США, проаналізовано федеральну систему призначення покарання США, побудовану за принципом жорсткої формалізації санкцій, надано визначення федеральних Керівництв з призначення покарання. Надано порівняльну характеристику систем призначення покарання окремих юрисдикцій. Наведено пропозиції щодо реформування законодавства України про призначення покарання з урахуванням досвіду призначення покарання в США.

Запропоновано нову редакцію ст.ст. 51, 52, 56, 63, 65, 69 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: покарання, призначення покарання, федеральна система призначення покарання в США, федеральні Керівництва з призначення покарання США.

АННОТАЦІЯ

Полянский Е.Ю. Назначение наказания по уголовному праву США. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право. – Одесская национальная юридическая академия. Одесса, 2007.

Диссертация является первым в Украине комплексным монографическим исследованием вопросов назначения наказания по уголовному праву США. На основе методологии теории уголовного права с использованием диалектического и иных научных методов исследована система назначения наказания, дается определение теории назначения наказания, а также аргументируется целесообразность отделения ее от общей теории наказания. Уделено внимание исследованию генезиса доктрины назначения наказания в США, рассматривается переход от концепции неопределенных приговоров к концепции жесткой формализации санкций, а также современные тенденции в уголовном законодательстве, обусловленные соответствующими решениями Верховного Суда США. Уделено внимание проблемам взаимодействия целей наказания, а также реализации их при назначении наказания в уголовном праве США. При помощи формально-юридического метода исследовано федеральное уголовное законодательство США о назначении наказания и Руководства по назначению наказания – нормативно-правовой акт, ежегодно издаваемый специализированным федеральным органом государственной власти – Комиссией по назначению наказания. Руководства по назначению наказания устанавливают систему правил, регулирующих основные аспекты назначения наказания на основах строгой формализации санкций. Руководства по назначению наказания состоят из восьми глав, в которых регулируются общие

вопросы применения формализованных санкций, устанавливается размер наказаний за совершение преступных деяний, устанавливаются нормы, определяющие специфику назначения наказания за преступления, совершенные в соучастии, рецидивные преступления, преступления, совершенные юридическими лицами. Вид и размер наказания определяется на основании учета степени тяжести преступления и личности виновного, которая характеризуется данными о количестве судимостей за совершение преступлений в прошлом, с учетом степени тяжести данных преступлений. В целом, Руководства по назначению наказания устанавливают максимальный размер наказания в виде лишения свободы на срок более 33 лет, либо же пожизненное лишение свободы. Наиболее жесткие санкции предусмотрены за совершение преступлений против жизни личности, преступления сексуального характера, преступления против государства, терроризм, преступления в сфере незаконного оборота наркотических средств, а также незаконной торговли огнестрельным оружием.

Произведен сравнительный анализ систем назначения наказания отдельных юрисдикций, что позволило произвести классификацию данных систем по методу назначения наказания, а также выявить основные особенности законодательства о назначении наказания в отдельных юрисдикциях.

Внесены предложения рационализации уголовного законодательства Украины в части назначения наказания с использованием соответствующего опыта США. В частности, отмечена целесообразность введения в законодательство о назначении наказания специальных норм, направленных на противодействие организованной, насильственной, а также рецидивной преступности. Предлагается также введение специальных правил назначения наказания, направленных на гуманизацию уголовной ответственности за совершение неосторожных а также умышленных преступлений небольшой и средней тяжести, в случае совершения их впервые. Кроме того, предлагается изменение системы учета правовых последствий судимости, а также расширение перечня видов наказаний, которые могут применяться как дополнительные.

Предложена новая редакция статей 51, 52, 56, 63, 65, 69 Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: наказание, назначение наказания, система назначения наказания, федеральная система назначения наказания в США, федеральные Руководства по назначению наказания США.

SUMMARY

E. Polyansky. Sentencing under U.S. law. – Manuscript.

Dissertation for a candidate degree in legal sciences under speciality 12.00.08 – Criminal law and Criminology, Criminal Executive law. – Odessa National Law Academy, Odessa, 2007.

The dissertation is the first complex research of sentencing under U.S. law in Ukraine. Due to methodology of criminal law theory the system of sentencing is being researched, there are proofs given to justify separation of sentencing theory from general theory of punishment. Genesis of U.S. federal sentencing doctrine is being studied; federal sentencing system based on formal sanctions is analyzed; the definition of Sentencing guidelines is given. The comparative analysis of characteristics of separate jurisdictions sentencing systems is performed.

There are propositions given due to rationalization of criminal sentencing law of Ukraine. New versions of articles 51, 52, 56, 63, 65, 69 of Criminal Code of Ukraine are given.

Key words: sentencing, sentencing system, federal and separate jurisdictions sentencing systems, sentencing guidelines.